

D.17/12
s.12

01-3289

S A Y I 1 2 • 2 0 0 4

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

Aslında sosyolojik bir araştırma olan bu çalışma esnasında yazarın ne denli yorucu bir mesai sarf ettiği ortadadır. Geliştirdiği datalar, çizdiği grafikler ve tablolar, kullandığı formüller ve kısaltmalar ilk bakışta eserin anlaşılmasını zorlaştırsa da, yazarın tezini ispatlamasında ve belli tespitlerin yapılmasında son derece faydalı olmuştur. Bir değerlendirmede değinildiği gibi, “Eser sosyal bilimlerin yapısı ve ilahiyat alanında neler yapılabileceği konusunda bize gerçekçi bir tablo sunmaktadır”.⁵

Hem iki farklı ilim dalına sunduğu bu değerli katkıdan dolayı hem de araştırmasını iki farklı dilde kamunun istifadesine sunuşundan dolayı Recep Şentürk’ü kutluyor, kendisinden daha nice başarılı çalışmalar beklediğimizi ifade etmek istiyoruz. Ayrıca böyle kıymetli ve fakat çevirisi zor olan bir eseri dilimize kazandıran Fatih Serenli’yi ve “gelenek” denilen şeyin, ne muazzam bir gerçek olduğunun böyle bir eserle gözler önüne serilmesine vesile olan Gelenek Yayıncılık’ı da gönülden tebrik ediyorum.

Bünyamin Erul

Kur’ân’a Göre İnançsızlık

Yunus Ekin

İstanbul: Işık Yayınları, 2001. 280 sayfa.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma, “Giriş” ve üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş”te, konunun önemi, kapsamı ve takip ettiği metoda değinen yazar, daha sonra çalışmanın “kavram tefsiri” olduğuna işaret ederek kavram tefsirinin geçirdiği tarihî süreçten kısaca bahsetmiş ve bu tefsir türünün özellikleri hakkında genel bilgiler sunmuştur.

“Birinci Bölüm”de “küfür” kavramı üzerinde durularak bununla ilgili ve yakın anlamlı kavramlar açıklanmaktadır. Bu çerçevede küfrün vaz’î manası olan “örtmek”ten başlayarak “nankörlük”, “inkar” gibi kavramları kapsamlı bir şekilde işleyen yazar, inkâr kavramının Kur’an’daki anlam çerçevesinin “nankörlük”, “şirk”, “tezkîb” ve “nifâk”ı içine alacak genişlikte olduğuna işaret etmekte; ardından yakın anlamlı kelimeler olan “zulüm”, “fisk”, “dalâlet”, “cürüm” ve “fücur” kelimelerine yer vermektedir. Ayrıca müellif “şükür” ve “îman”ı ise küfrün karşıtı kavramlar olarak tespit eder. Lugavî anlamın, dildeki anlam olduğuna dikkat çeken yazar, lugavî anlamın sözlük anlamı şeklinde çevrilmesinin yanlışlığını dile getirir (s. 21). Bu iki anlamın Türk kültüründe

⁵ Bilgin, a.g.m., s. 140.

ne kadar iç içe girdiğine ve bu tür galat kullanımlardan kurtulmanın ne kadar zor olduğuna yazarın “sözlük” yerine “lugat” kelimesini kullanması (s. 33) dikkat çekici bir örnektir.

Kur'an'da her ne kadar imanın amelden bağımsız değerlendirilmesine götürecek veriler varsa da (s. 132-135), vahyin bütünlüğü çerçevesinden bakıldığında iman ile amelin ayrılmaz bir bütünü ifade ettiğini görmek mümkündür. Çünkü amel imanın tezahürü, iman da amelin dayanağıdır. İki kavramın ayrı anlamlar ihtiva etmesi, bu bütünlüğe aykırı değildir. Bunu insan bedeninde ruh ile beden bütünlüğü gibi değerlendirmek gerekir. Nasıl ki ruh-beden bütünlüğünün bozulması insanın ölümü, yani hayatının sona ermesi anlamına geliyorsa, Kur'an'daki iman-amel ilişkisi böylesi bir bütünlüğü ifade etmekte, ayrılığı ise dinî anlamda kayıtsızlığı çağrıştırmaktadır.

Kitabın “İkinci Bölüm”ünde “Kur'an'da Kâfirlerin (İnançsızların) Tasviri” başlığı altında kâfirler çeşitli açılardan gruplandırılmakta, onların Allah'a karşı görevlerini yapmadıkları gibi kendilerine karşı da samimi ve tutarlı olmadıkları işlenmektedir. Özellikle bu bölümdeki başlıklarda umum-husus durumu gözden kaçırılmış görünmektedir. Söz gelimi “Cinler ve İnsanlar”, “Ehl-i Kitap ve Müşrikler” ve “İnkarını Açıklayan ve Gizleyenler (Münafıklar)” başlıklar arasında umum-husus durumu dikkate alınarak ve tedahüller asgariye indirilerek bir sıralama yapılması daha uygun olurdu.

“İlhada Düşmeleri” başlığında “ilhad” kelimesinin bugünkü Arap dilindeki “tanrıtanımazlık” anlamında kullanıldığının hatırlatılması, zihinlerde kanışıklığa yol açılmaması için önemlidir. Zira kelimelerin Kur'an'daki kavramsal çerçevesi ile zaman içinde kazandığı anlamlar ve bilim dallarına göre terimsel çerçeveleri arasında ciddi farklılıkların meydana geldiği görünür bir gerçektir.

“İslâmî Geleneğe Küfrün Algılanışı” başlıklı “Üçüncü Bölüm”ün, müstakil bir bölüm olması yerine, önceki bölümlerde kavramların tarihî süreç içerisinde dönüşüm ve gelişimleri çerçevesinde ele alınması, okuyucunun zihninde bir bütünlüğün oluşması bakımından daha uygun olurdu. Çünkü kavramların zaman içinde içeriklerindeki dönüşüm ve gelişimi, Kur'an'daki kavramsal çerçevenin tamamen dışında değildir; ona bağlı veya bir şekilde oradaki muhteva ile kesişme söz konusudur. Kitabın girişinde “...tarihi süreç göz önünde bulundurularak kelimenin anlam değişmelerini ve gelişmelerini tespit etmek...” (s. 16) şeklinde tarif edilen “art zamanlı semantik metot” da kanaatimce bunu gerektirirdi. Halbuki kitabın “Kur'an'da küfür kavramı” (s. 30-230) ve “Geleneğe Küfür Kavramı” (s. 230-267) şeklinde birbirinden bağımsız olduğu görüntüsü veren iki kısımdan oluştuğu görülmektedir. İkinci kısmın oldukça

dar tutulması muhtemelen bazı konuların birinci kısımda bir ölçüde ele alınmış olmasından kaynaklanmıştır. Bu da yukarıda anılan metot çerçevesinde, yani tarihî süreç izlenerek konunun ele alınmasını imkânsız kılmıştır. Bunun neticesinde kaçınılmaz olarak yer yer tedahüller ve tekrarlar söz konusudur.

Şunu da ifade etmek gerekir: Kitabın isminin *Kur'ân'a Göre İnançsızlık* olması ister yazarın isterse yayınevini tercihi olsun, isabetli değildir. Çünkü inançsızlık, "inançsız olma durumu, imansızlık, itikatsızlık" anlamına gelir. Genel kullanım itibarıyla "hiçbir inancın olmaması" ve "tanıtanımazlık" anlamını da içerir. Başlıktaki "Kur'ân'a Göre" ifadesi ise "kişinin kendi görüşünü Kur'an'a söyletmesi" gibi bir anlamı da çağrıştırdığından, bu ifadeden kaçınılması gerekirdi. Öte yandan bu ifade İslâm düşünce tarihinde ilk siyasi oluşum ve küfür kavramının tartışmalı hale gelmesinin mimarları diyebileceğimiz Haricîlerin "Kur'an hakem olsun" ısrarlarını da çağrıştırmaktadır. Çünkü onlar Kur'an hakem olsun derken, Kur'an'a göre hareket edilmesini ve ona uygun hüküm verilmesini arzu ve talep etmekteydiler. "Kur'an'a göre" diye hüküm veren kişi, aslında kendine göre hüküm vermektedir. Çünkü Kur'an herkese bir şey söyler ve insanlar ondan bir anlam çıkarır; çıkan anlam Kur'an'ın anlamı değil, o kişinin zihninde beliren anlamdır. Dolayısıyla "Kur'an'a göre" ifadesi, bizim kendi fikirlerimizi Kur'an'a söyletiyormuşuz gibi bir izlenimin doğmasına neden olmaktadır. Bu açıdan "Kur'an'a göre" ifadesi yerine kitabın muhtevasına daha uygun bir başlık seçilebilirdi.

Kavram çalışması veya "kavram tefsiri" Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde henüz yerli yerine oturmuş, belli bir yöntem ve anlayış etrafında üzerinde uzlaşma sağlanmış bir konu değildir. Bu açıdan yapılan her çalışma bu alana bir katkı mahiyetinde olup anlayış ve yöntem gelişmesine yönelik bir adım niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında eserin kullanılan kaynaklar ve sunumdaki üslup itibarıyla alana katkı sağlayabilecek bir çalışma olduğunu teslim etmek gerekir. Ancak bakış açısı ve anlayış farkından kaynaklanan ve üzerinde biraz daha düşünülmesi gereken birtakım hususların bulunduğu da bir gerçektir. Burada getirilmeye çalışılan eleştiriler, bu farkı göz önünde bulundurarak bir nevi katkı mahiyetindedir. Zaten her eleştiri, daha mükemmeli arama çaba ve temennisini yansıtmaktadır. Bu anlamda değerlendirilmesi yapılan eser, yazarı için mükemmele giden yolda önemli bir basamak olarak görülebilir.

Cağfer Karadaş